

A villám.

Elbeszélés.

Egy kis ősrégi furcsaság ama balatonmelléki kis falu ott a nagy hegy alján.

A templom mintha félne a Balatontól: neki eresztett toronnyal rohan a vöröses, kopár hegytetőnek, a házak megijedt tekintettel lefelé tartanak, hogy piszkos, barna homlokukat megfüröszszék a kékes habokban.

Az utak és utcák is oly kinosan futkosnak le s föl, hogy látukra minden emberi borda megszólal, s a lélek önkénytelen mennyei pátronusára gondol.

Pedig sok a kő; ember, állat remegve emelgeti bokáit; a hegyről megomlik, szakad, gurul; de kár volna a régi világ szokásos emlékeit fölforgatni, mert akkor talán az embereket is ki kellene rázni ősi gúnyáikból.

Mert az emberek is emlékek, még pedig kétféle emlékek; az egyik nemes, a másik meg jobbágy; mind a kettő együtt paraszt volna, ha ugyan valaki szemükbe merné mondani. Az eörsi nemes nép úgy szólítja egymást, hogy: polgár!

A nemes »polgár« és a jobbágy »ember« közt különben nem igen van sok különbség; az is vászonban jár, ez is inget visel; egyik is a földet túrja, a másik is kapát emel; a nemes uri rangja ép úgy nap-számba jár, mint a jobbágy kérges keze, s egyformán iszszák a pálinkát, káromkodnak nagyokat és kerülik a szegény papot, mint igazhitű török a boros kancsót.

Az asszonya is egyforma; a nemes asszony ép oly paradicsomi saruban tapossa a sarat mint a jobbágy-asszony, s mezőn, szőlőben együtt dolgozva, együtt pletykálnak, hazudoznak és együtt vénülnek meg.

A gyereke se különb; a nemes kölyket a jobbágy gyerek, és a jobbágy kölyket a nemes gyerek veri el, s együtt henteregnek porban, sárban és közös erővel lopnak almát, körtét, szilvát, — legényke korban meg csirkét, tyúkot, réczét, malacgot. Még egyet is szeretnek: a kiért aztán meg is fojtogatják egymást.

A leánya is egyforma; se nem szépek, se nem rútak, hanem aféle közönséges halavány virágok, ki sovány, ki pufók arczczal, s mig hét-köznap rongyban járnak, vasárnap selymet és czipőt viselnek. Szeretni is úgy szeretnek, hogy egyszerre háromra is kivetik a hálót, s válogatósak, mint a mesebeli királykisasszony.

Igy minden egyforma, de azért a nemes mégis dicsekedve emlegeti, hogy a nemesség birtokát árok meg határkö választja el a jobbágyok vidékétől.

Egyik is szegény, a másik is szegény; hanem a nemes azért mégis kevély, büszke és sokat beszél a régi jussokról, s bárha minden megváltozott is, — a nemes kevélysége mindig maradandó!

Csak a napsugár, az áldott, arany napsugár alázatos és megmelegít minden hajlékot és minden szegény szívet.

A nap minden reggel oda süt, a hol legjobban fáznak: a csikósok tanyájára.

A hegyoldalban beváltak öt-hat hajlékot, sorban egymásmellé és a falu elnevezte csikósok tanyájának; pedig nem lakik ott csikós, csak pásztorember, meg olyan szegénység, ki másutt tetőt nem talál. Ez a szomoru kastély oda néz ki a Balatonra; szemei előtt csillámlik a nagy vitzükör; a habok zugása és a hullámok elhaló mormolása behallik a sötét kamrákba, átrepül éles asszonyi hangon, zürzavaros gyermekszivajon, terjed mint a fény a legutolsó kamráig s egy rozzant czölöpágy hosszu, mély sohaján törik meg...

Ez a hosszu, mély sohaj egy vén ember sohaja, ki hosszu kezeivel idegesen kapkod, mintha valakit keresne vagy valamit várna; éles, csontos arcza színtelen, mint a börtönlakóké és széles, nagy vállaira hosszu, sűrű haj omlik, fehérén és lágyan, mint a frissen esett hó.

A nyitott ajtón bemosolygott a napfény, de ebből a fényből, sugárból, mely a kicsi kamrát bekalandozta és ránczos homlokán is átsurrant, nem látott semmit se, mert vak volt mind a két szemére.

A világot régóta nem látta; régóta sohajt és kiabál, hogy: kenyeret adjanak!

Mindig éhes; szüntelen kenyeret kér, s nincs oly könyörület, mely éhségét csillapítná!

A legkisebb zajra figyel; vár és mindig vár s ha egy eltévedt egér csalódva czinczog a puszta fal tövében, rögtön kitör belőle az éhség lázas kiáltása.

— Boris, Boris! adj valamit! s csak nagy sokára csöndesül el.

A vak ember felesége: egy kis összeszáradt anyóka, fejét csóválva, kidüllesztett ajakkal dümmög, mormog magában.

— Apjuk! hát hol vegyem? isten vagyok vagy ördög, hogy neked kenyeret teremtsék.

— Ne haragudjál, anyjuk; jól van, hát ha nincs!

És soha sincs.

Az asszony öreg, erőtlen; a dolog már nem megy neki; ingyen senki se ád; napszámba nem igen hívják, mert vén asszony munkája olyan, mint a megfagyott málé ize.

Boris asszony is sovány, éhes és keserű, mint a kárhozat könye.

Elindul tizszer is napjában s bekopogtat szegényhez, gazdaghoz; bolondokat beszél; tréfás mondókákkal áll elő még megboldogult fiatal korából, s megrázva kicsiny természetét, vár, lesi az alamizsnát; de csak kaczagnak, nem értik fájdalmát; mire ő is kaczag — és odább megy.

— Ha ez az öreg ember nem élne: milyen szép volna a Balaton!.. sóhajt magában minden isten adta napon.

— Boris! Boris, adj egy falatot!

Nem felelt.

A tüzhely mellé kuporodva, hervadt fejét vékony, sovány kezeiben tartá és maga elé bámult.

E vézna, nyomorult teremtsében erős, kitartó lélek lakott, meg-edzve a türelem és a nyomorúság iskolájában.

Mint husz éves leány sorsát Benő Péterhez kötötte, ki nem volt falubelije s hozzá még nem is polgár, hanem urasági vincellér; de olyan szemrevaló legény, hogy a környéki örsi polgár leányok seregesen jártak le a Balatonhoz, hogy a csinos legényt nézegessék.

Péter az urasági villában lakott, a dombos parton; magas, sugár természetét mindenütt látták: a villa előtt, a szőlőben, a kis gyöpen, nehéz kapával, fényes kaszával.

A kasza pengénél villogóbbak voltak sötét bogárszemei és fényes fekete haja; a leányok megbámulták, a menyecskék megirigyelték. Soha se fehérítettek a Balatonban annyi vásznat, mint a mióta Benő Péter a víz partjára került.

A parton sürgött, forgott a sok leány, s szájról szájra járt a faluban: menjünk vásznat fehéríteni!

Vásznat fehérítettek, de legényt mentek nézni; égették a sziveiket és sóvárogtak Benő Péter után.

Ha Péternek kapások kellettek, futott a fehér nép; mindenki ott akart lenni. Gyomlálni még a menyecskék is eljártak; egész tábor asszony dalolt, dévajkodott juliusi napokon, hogy Péternek a feje belesédült.

A vén asszonyok kiszidták, megszólták a hajadonokat, hogy: mit bolondulnak egy cseléd legény után!

Az igazat megvallva: nekik is tetszett a legény; csupa irigységből lármáztak, hogy nekik már nem szabad szeretni.

De szabad volt a leányoknak; s meg is szerették Benő Pétert de senki úgy nem szerette, mint Miskei Borcsa.

Hiába volt irigység, áskálódás, rágalom: egy pár lett belőlük.

A mérges szivek megesküdtek, hogy leforrázzák Borcsa égő piros arcát, kikaparják két szép szemét és tövestől kitépik aranyszín hajfonatát.

Se eskű, se átok el nem tántorította őket egymástól.

A boldog esztendőkre örömtelen napok jöttek.

Egy este Benő Péter betévedt a korcsmába s ismerőseivel késő éjig eliddegált.

A füstös ivóban sokan voltak: férfiak, legények, asszonyok; s egy neki búsult legény két szál cigánynyal huzatta a szomorút és kurjantott, hogy rengett bele a rossz épület.

A szeretőjét hagyta ott: azért búsulta el magát.

Éjfél felé lassankint haza mentek; Péter is elindult, de alig hagyta el a korcsmát, a szomszéd házból egy árny tartott felé, s mire észrevette magát, maró folyadék égette arcát . . .

Egyszerre koromsötét lett a világ előtte; fájdalmas ordítással kapott fejéhez, de szemei nem világitottak többé.

A kurjongató legénynek szólt a boszú, s őt találta.

Benő Péter világtalan koldus lett.

Az élet minden gondja az asszony vállaira nehezedett; neki kellett a kenyeret előteremteni annak az erőteljes, egészséges embernek, ki egész nap csak enni kért, mint a gyermek.

A szegény asszony a megpróbáltatás első éveiben kora reggeltől késő napestig húzta a terhet, míg meg nem tört a nehéz kereszt alatt.

Sokan sajnálták; sokan érzéketlenül nézték küzdelmeit.

Mig fiatalabb volt, munkát mindenütt adtak; került kenyér, akadt krajczár; de mióta az öregség éles barázdáit arcára rakta, nem igen hívogatták senki házához.

— Nem bírja már; többet pihen a sorban mint a fiatalok; s végre is félmunkáért senki se fizethet!

Igy beszélt a falu.

Mikor nem került munka, eljárt látogatóba az ismerősökhöz, csak hogy teljék az idő, s ne hallja odahaza a világtalan nyöszörgését és könyörgését. Minden szó, minden sohaj a lelkét hasogatta; kisírta minden könyvét, csontig tördelte kezeit s úgy elszáradt, mint az utszéli fa, melyet a villám ütött meg. Sokáig bizott, remélt, hogy Isten megkegyelmez neki; de a kegyelem késett és az öreg ember mindig éhezett, s mindig azzal fogadta: mit hoztál anyjuk?

Mit hozott? Nem merte megmondani, hogy ő is roskadozik az éhség miatt, s alig birt reszkető lábain megállani.

— Meghalok anyjuk, meghalok, ha meg nem könyörölsz. Jőjj ide hozzám, édes feleségem; légy te a régi Borcsa; tudod, mikor a diófa alatt fejemet az öledben tartád. Akkor úgy szeretted, úgy megsimogattad fejemet s lopva csókolgattál... Jer ide, Borcsa; édes öregem!

Az asszony odaült melléje s karját vállára tette.

— Megöregedtem ugy-e anyjuk? vén vagyok, mint Gáspár, a sirásó...

Boris asszony megrázkódott; hát ő nem úgy néz-e ki, mint egy kisértet? ha az öreg látná: megborzadna ettől a rozoga hüvelytől, kiből kihalt minden lobogó láng s az élet csak pislogó mécs benne.

— Nem szivelhetsz, anyjuk; tudom, hogy terhedre vagyok; szeretnéd, ha meghalnék; de látod, ne haragudjál, nem tehetek róla, hogy élek...

— Ne beszélj ilyeneket apjuk!

— Emlékezzél csak — hogy szerettelek téged, édes öregem? milyen jól éltünk! mindenből a javát adtam neked; te kaptad az első érett meggyet, az első körtét, az első édes gerezdet. Látod, én most is úgy szeretlek! s ha tudnám, most is neked adnám a jobbat s soha el nem hagynálak...

— Ne panaszkodjál Péter! Isten lát és hall mindent.

— Nem akarlak Boris megbántani, de kérlek: szánj meg, mert sokat kinlódok, sokat éhezem...

A vak ember térdeire könyökölve, fejét kezeibe rejté s elcsöndesült.

Az asszony a zokogástól reszkető ajakkal megcsókolta urát és kiosont a kamrából.

— Boris! Boris ne hagyj itt!

A vén asszony már künn volt az utcán, s minden erejét összeszedve, sebesen ügetett le a Balatonhoz.

— Nem birom, nem birom tovább! Isten bocsásson meg nekem! — mormolta magában, s mintha vad örület kergette volna, rohant a háborgó tengernek . . .

A dombos parton azonban megállott; szemeit ott feledte az urasági villán, hol szerelmes napjait töltötte.

Másé volt már a villa; más volt a vinczellér, de azért minden fa, minden fűszál ismerősen integetett; még a nagy diófa lombja is nyájasan üdvözölte, mintha mondta volna: ne menj el, maradj itt!

Egy tétovázó tekintetet vetett a viharos hullámokra, s remegve megfordult és a parti ösvényen föl a villa előtt termett.

A szőlőlugas mellett elhaladva, egyenesen a nagy diófa alá ment és földre vetette magát.

Fáradt volt és nagyokat lélegzett.

Majd álmadozásba merült és a multakat látta ragyogó, vidám örömmel fiatal lelkében. Péter ott kapált a szőlőben és ő kötényével letörülte izzadt homlokát. Péter fütyölt, ő meg dalolt. Szétnéztek, hogy nem látja-e a szomszéd, és lopva csókolóztak. A szomszédok látták, nevettek és irigykedtek. De mit a világ, mit a gonoszak és az irigyek a szerető sziveknek? A madarak is biztatták, hogy csak szeressék egymást, hogy csak csókolózzanak . . .

Az álmadozót egy durva hang riasztotta föl merengéséből.

— Hé, öreg menyecske! a ropogós mindenét: mit keres itt mi nálunk? kiáltott a vinczellér s olyan mozdulatot tett, mintha föl akarta volna rugni.

Boris asszony föltápászkodott, idegenül nézett szét s szó nélkül haza indult.

A nyomorúság pitvarában ismét a régi jajszó fogadta.

— Adjatok, adjatok egy darab kenyeret! Boris, te vagy?

— Én vagyok öreg! Várj csak, lesz kenyér . . .

A Balaton bömbölve hullámozott tajtékos ágyában s oly iszonyú erővel zugott, hogy a föld inogni látszott és a fák meghajtották derekukat. Az égen sötét fekete felhők viaskodtak; a villám vakító fényt lövellt a tájra, melyen szilajul vágatott végig az északi szél.

Boris asszony fázva, dideregve rongyos köntösében, végigjárta a felső utczasort, de sehol se talált irgalmas lelkekre.

— Csak akkora falatot adjatok, mint az öklöm! — könyörgött minden házban.

— A falat itthon is elkél; eleget adtunk.

— Isten megfizeti, segítetek, mert elvész az öreg ember.

— Ott hadd vesszen: minek él olyan soká.

A szegény asszony kétségbeesve mondta:

— Mit csináljak, ha nem tud meghalni?

— Üsd agyon! mit vesződöl vele? — kiáltott egy istentelen hang s bevágták a kéregető után az ajtót.

Üsd agyon! suttogta a vén asszony, s mint a tébolyodott, botor-kálva lépett be a kamrába.

— Boris, Boris! mit hoztál? adj valamit, ha Istent ismersz.

— Nem adhatok apjuk, mert nincsen!

— Nincsen!? édes jó teremtőm, hát így kell elveszni? mért is nem szólítasz magadhoz?

— Bár elvenne, bár még ez órában elnyelne engem is a föld!

A vak görcsösen kulcsolta össze kezeit és fuldokolva mormogta:

— »már ő is elhagyott!«

— Nem hagyta el; de senki se segít, senki se ad. Járok, koldulok házról házra; zörgetek, kérek, könyörgök, de megunták már a sok kéregetést.

— Csak te ne untál volna meg...

— Nem untalak meg; hanem nem kellünk mi már se istennek, se embernek. Azt hiszem, ütött az utolsó óra; én sem viselhetem többé gondodat.

— Ne hagyj el; maradj itt! esedezett a szegény öreg s kinyújtotta kezeit.

— Itt vagyok!

A sötét kamrába időnkint be-bepillantott a villám, mintha tudni akarta volna: mi történik oda benn?

A vén asszony a sarokban guggolt, s tépelődve tekintgetett az öreg ember felé, ki kinosan nyögött s érthetetlen szavakat dadogott.

Boris asszony lelkét sötét gondolatok ostromolták. Minden gondolat azt beszélte: mire vársz? mit remélsz még, mikor az isten is elhagyott? Nem emlékszel, hogy azt mondták: üsd agyon! Ne gondolkozzál sokat, mikor a nyomor egyre azt suttogja: nem vétek! nem vétek! csak szabadítsd meg őt az élettől. Szereted őt? akkor: üsd agyon! jót akarsz vele tenni? akkor: üsd agyon! Mit habozol? menj, szabadítsd meg őt kinjaitól, s ha az emberek nem könyörültek: az ég meg fog neked kegyelmezni!

A szörnyű gondolat mind inkább erőt vett rajta, s föl nem érte észszel, hogy ő, ki soha senkinek életet nem adott, most isten dolgaiba avatkozik.

A gyöngye asszonyi teremtés, szorongás nélkül fogta meg a vak ember kezét.

— Jőjj, Péter! menjünk Almádiba a komához.

— Az isten is megáld Boris, hogy elviszesz valamerre; hanem mit csinálunk a kománál, mikor ő is szegény ember?

— Ha kenyeret nem is, de legalább ad egy jó szót.

A vihar mulóban volt s így hamarabb értek le a Balatonhoz.

Boris asszony a tóhoz érve, az öreg embert keskeny padlón a vízre vezette.

— Hova viszesz anyjuk? — kérdezte az öreg.

— Ladikon megyünk Almádiba, mert süppedékes az út.

Az asszony eloldott egy halászcsonakot s besegíté az öreget.

A halászkikötőből a szabad, nyílt tóra értek; a sötét hullámok és szédítő örvények már eltűnedezték s csendes habokon ringott az ócska jármű.

Az öreg ember fázott, s megrezzent minden evező csapásra, mely messze és messzebb vitte a csónakot.

— Fázom anyjuk; messze még Almádi?

— Mindjárt ott leszünk.

Az eső nagy csöppökben kezdett hullani; a vak ember erősen tartotta magát, s bár önkénytelen remegés szállotta meg, de a boldog remény, hogy nem sokára partra szállnak, legyőzte növekedő félelmét.

— Csupa víz vagyok anyjuk; messze még Almádi? s úgy tetszett, mintha imádságot mondana.

Boris asszony némán, alig lélegzve az öreghez lépett.

— Itt vagyunk, szállj ki!

Benő Péter fölállott s felesége karjába akart kapaszkodni, de az asszony egy lökéssel a vízbe taszította.

A nyomorult teremtés megszabadult a boldogtalantól, de a nagyobb teher a halál borzalmával ott ült a szive mélyében.

A csónak tovább lebegett a sötét vizen, melyet újabb erős légáramlat hullámszerűen ringatott.

A sirályok sikoltozva menekültek a partok felé, megriadva a közeledő vihar szelétől.

Boris asszony megborzadva nézte mint kergeti az éjszakai szél Almádi felől a hullámokat, melyek pokoli harsogással túlzengték a partokat és elnyeléssel fenyegették a csónakot.

A merre nézett, mindenütt homály, útvesztő sötétség; előtte a zugó tenger, fölötte a haragos ég gyilkos mennyköveivel, lelkében félelem és rettegés a haláltól, mely társul szegődött hozzá.

Fázva, dideregve, megrázkódott minden hullámütésre, mely hol arczon csapta, hol nyakon találta és minden csöpp vérért küzdelemre hívta.

A hullámok beljebb és beljebb ragadták a csónakot, mely majd a magasban lebegett, majd halálos örvények mélységeibe esett, s minden perczen közel volt az elmerüléshez.

Boris asszony kimerülve ejtette ki kezeiből az evezőt, s a kétségbeesés végső erejével kapaszkodott a hajó orrába, de ebben a pillanatban iszonyú csattanás rázkódtatta meg a levegőt s a csónak vakító fény közt tünt el.

László Mihály.

P a l i n ó d i a.

Nagy bánatom van, szörnyü bánatom!

Kerget, kísért utatlan útakon.

Ugy megrontott, úgy összeforrt velem,

Hogy lelkemről nem téphetem le, nem!